

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Чувени језик таксисте Јока

Рајко Лукач

На такси-паркингу испред аеродромске зграде била је уобичајена слика: таксисти су се надвикивали убјеђењући путнике и вукући их за рамена да изабере баш њихова кола – сједишта су удобна, имају климу, најјефтинији су. Кад муштерија одустане од одупирања и бирања, схвати да је под климом возач подразумевао отворен један или два прозора, а кад треба да плати вожњу, пита се колико онда наплаћују други кад је овај најјефтинији.

Мој избор већ годинама су возила фирме Јоко Такси. И у њима је клима отворен прозор, а цијена вожње до Даниловграда чинила ми се толико багателна да возачу сваки пут дајем још толики бакшиш. Наравно, цијена услуге није била пресудна што сам се везао за њих, него приност коју сам осетио још у првој вожњи. Тада је фирма имала само једно возило и једног таксисту – Јоку, који је умрио да вожњу учини занимљивом за путнике, те је убрзо купио још двоје половних кола и запослио четворицу младих возача.

Кад сам се прије низ година јавио ујаку да сам допутовао у Београд, те да ћу доћи да их видим, он ме је шеретски посаветовао: „Пази да не сједнеш са Јоком у такси.“ На моје чуђење, подсјетио ме је на народну бајку у којој једног сиромаша савјетују да не меље жито у воденици код ћосе, највеће лажов. Док би трајала мељава ћосе се такмичио са муштеријом у брашно ко ће више слагати и сваки пут побјеђивао, те је врећа остајала њему. „Е, видиш, сада се у Црну Гору тако каже за Јока, а зашто – видићеш ако ме не послушаш и сједнеш у његова кола.“ Био сам довољно радознао да га нисам послушао. А нисам се ни покајао.

Таксисти су најчешће ћутљиви и нерадо одговарају на питања радозналих муштерија. Јоко је „из сасвим друге приче“, волио је да каже за себе. Чим мотор аутомобила забруји па док га не искључи на одредитишту, не би затварао уста, као да су кола радила на његове ријечи. У почетку је препричавао истините догађаје из свог живота, да би временом почео да их доштава и кити да би био занимљивији путницима.

Најчешће је причао о својим ловачким успјесима, иако никада ни метак није испалио, јер није служио војску нити се дружио с ловцима. И војска је често била Јокова тема (био је морнар на Галебу, возач адмирала Мамуле, заслужио значку узорног војника и ванредна одсуства у падобранској бригади или у гарди), па подвизи у последњем рату и несташлуци из младости. То му је донијело задовољне муштерије, али и епитет највећег лажова у Даниловграду, а убрзо се стало говорити како нема већег „у цијелу Црну Гору“.

Овог пута возио ме је Јоков најмлађи возач. Поздрависмо се како доликује и упитасмо један другог за здравље, те он мене како је „тамо у Чикаго“ због санкција Русији, а ја њега изгрдих што се још није оженио, додавши да сам и ја оклијевао с том работом и послјије се кајао.

Кренусмо и упиташ шта ради газда Јоко.

– Ти не знаш? – зачуди ме младич. – А и како би зна' кад прошлог лjeta није те било код нас у Црну Гору. Због короне остадосмо без муштерија.

– Да није, не до бог, умро? – повиках.

– Није умро, него још горе. Умало да због свог језика није доспио апсане. И то дугогодишње робије.

– Да није кога згазио колима? – упиташ у чуду.

– Ма какви! Рекох ти због језика. Знаш ли да се за Њока каже како се не зна ја ли бољи возач ја

ли лажов? Него слушај, па да ти све по реду кажем. Имаћеш шта да причаш тамо у Чикаго.

– Сада ми је и жена пензионер, те ти ја више боравим у једном малом мјесту у Мексикоу него у Чикагу. Јефтиније је а и клима је топла, угодна преко цијеле године. Дај реци, слушам те.

– Путника је Јоко примио у Даниловграду. Иако је већ почињало лјето, на њему скупо одијело, свезана кравата, нагланцане ципеле, бијела кошуља, испеглана марамица којом сваки час брише знојаве образе и подбрадак, мобилни телефон закачен на уво као слушни апарат, а у крилу торбица са лаптопом. Помисли Јоко да је то велики господин и доби инспирацију да овог пута надмаши самог себе у лагању. Ни пет ни шест, крене мој газда да лови животиње широм Црне Горе. На Хајли је убио дивокозу, на Дурмитору медвједа, на Сињајевини разриједио чопор вукова, потаманио дивље свиње и лисице око Даниловграда. На Комове иде због јелена лопатара чије рокове продаје странцима, дивље свиње и вукове јурио је и по Румији, са Ловћена донио бог те пита колико зечева, уз кукурузишта кажњавао јазавце а у житним пољима у долини Зете таманио фазане и јаребице. Кад је лов у питању, ништа му није тешко и нема планине а да се ловац Јоко није прославио на њој. Сваки подвиг пропратио је узбудљивом згодом.

– Да ли му је путник повјеровало?

– Да, повјеровало је. На Јокову жалост мислио је да је све то истина.

– Зашто на жалост?

– Да, на жалост! Муштерија је само ћутала и озбиљно слушала, што је Јока подстицало да све маштовитије лаже. Само једном је проговорио, питајући га да ли има дозволу за лов, а Јоко му одбрусио: „Нисам будала да плаћам држива и за то, доста је што ми отимају од ове црквице за такси.“ Језик му се зауставио кад и кола пред Владом Црне Горе. Господин је платио вожњу и још једном проговорио: „Па да се и ја теби, господине Јоко, представим. Ја сам Данило Перовић, инспектор у Министарству животне средине Црне Горе. Чувши како си немилосрдно уништава' фауну широм наше републике, моја дужност је да против тебе поднесем судску пријаву...“ „Каква црна пријава?“ – успротивио му се Јоко. „Немам ја ништа са том вашом фауном.“ „Имаш, имаш, сам си све призна', а нађе се и свједоци. Најмања прописана казна за такав злочин је пет година, потрудићу се да буде што већа.“

– Значи да му је он стварно повјеровало? – зачудих се толикој инспекторској наивности.

– Повјеровало, повјеровало. „Оде ти баш далеко!“ мирно му рече Јоко. „Прије него срочиш ту твоју несретну пријаву и постанеш предмет подсмјеха, улицици господине, било би добро да одеш у Даниловград и распиташ се ко је таксиста Јоко. Сви ће ти рећи да већег лажова нема од Ловћена до Дурмитора и Проклетија. Тужиш ли, сви ће ми они бити свједоци.“

– Нека и мене позове – понудих се да помогнем.

– Ти би, чоче, доша' из далеког Чикага за нашег Јока?

– Из Мексика – исправих га. – А зашто не бих?!

– Не знам да ли је инспектор иша' да се распита, али пријаве још нема. А и ми, ево, стигосмо.

ИНТЕРВЈУ: МИЛАН МИЦИЋ, ПИСАЦ И ИСТОРИЧАР

Чудо и магија Баната

Књижевник и историчар Милан Мицић један је од значајних савремених литерарних стваралаца, који заузима истакнуто место на овдашњој културној сцени. Овај писац заправо је историчар по професији и изузетно предан научни радник, који је објавио низ вредних историографских дела, посвећених темама из новије српске историје. Упоредо са историографским радом Милан Мицић (који је и доктор историјских наука) успешно се бави и књижевношћу, објавивши до сада десетак књига прозе, поезије и есејистике.

Недавно је у издању новосадске „Академске књиге“ штампана његова нова збирка кратких прича са насловом „Чудо у Банату“, која доноси упечатљив приказ необичних, драматичних, каткад нестварних збивања на банатским просторима и судбина тамошњих људи након Великог рата.

Фото: приватна архива

нестала стара империја Аустро-угарска и формирале су се нове државе Банатом и када је кроз Банат постављена једна нова граница која још није била утемељена и коначно одређена, и онда су људи који су ту живели постали несигурни, узнемирени.

● **Истим историјским збивањима бавио се својевремено и Милош Црњански у својим новинским репортажама из Баната. Да ли је и Ваша књига, попут његових „Сеоба“, још једно дело о вечитој трагедији покрета и пресељења народа које су се збивале и у Банату?**

– Заиста, ви овде имате до непрекидно кретање и непрекидну сеобу. Тај покрет српског народа у Банату траје од 15. века до данас, где се овај народ непрекидно кретао, комешао, где је непрестано узбуркан и узнемирен, и где прелази са једне тачке на другу, покушавајући да се ухлеби и да нађе боље место за живот. И у том непрекидном кретању сусрећу се различите судбине, добијају се различите форме људског трајања, појављују се облици живота који су чудни и неочекивани, који би у неким мирним просторима где нема толико покрета сигурно изгледали необични. Због тога је мени Банат увек био чудесан и магичан, јер управо на томе месту су се догађали велика кретања српског народа и других народа, ту се стално сливало различито становништво и одлазило из њега. И Банат у том сталном немиру, начину живота и постојању има једну магичну ноту. Та магична нота је у овој књизи наглашена да би се формирао овакав начин приповедања од каквог су сачињене приче у књизи „Чудо у Банату“, јер из те магије коју нуди сам живот, догађаји који су се тада дешавали у Банату, у тој великој узбуни која се дешава почетком двадесетих година, људске судбине су све постајале помало нахерене, искошене, добијајући необичне, понегде и гротескне облике. Негде се моји јунаци бране цинизмом, иронијом, црним хумором, да би се одбранили од невероватних обрта околности живота у којима они покушавају да остану и преживе. Ја сам као књижевник ту само помало додавао соли, само сам давао ноту још чудеснијег, узбурканијег, како бих нагласио ту магију, тескобу и узнемиреност људи који су тада живели на овим подручјима Баната.

■ Борко Хложан

Талози историје

– Банат је на одређени начин продужетак Балкана: значи, у близини је долина Мораве, кроз коју води најкраћи пут ка Балкану. Поред тога ту су и јаки утицаји Карпата, јаки су и утицаји који долазе преко влашке низије из оних дубина Азије. Због тога је Банат врло специфична област, поготово што је он у ствари некада сав био мочвара, која је култивисана и унутар саме банатске земље су талози историје који постоје и у банатским људима, и те талог историје и трајања треба непрестано љуштити и откривати.

● **Ваша нова књига „Чудо у Банату“ представља особени књижевни поглед на Банат као место необичних, покаткад надреалних догађања у једном бурном периоду историјског превирања?**

– Српски елеменат у Банату је највише био непознат самим Србима и у српској јавности, иако је Банат веома много дао управо српској култури и српској историји, да не набрајам све значајне личности из историје, књижевности, уметности, науке које су одавде потекле. Усталом и први српски устанак против Турака је управо почео у Банату. Ја сам се бавио Банатом, јер сам ту одрастао и моје корени су двоструки: и колонијистички и староседелачки и тај простор је мене увек испуњавао, а сматрао сам да Банат нема довољно гласа о себи. Зато сам истраживао историју Баната, а истим простором се бавим и у свом књижевном делу, јер Банат је крајње необичан простор, баш зато што ту имате различите народе и разне историјске и културне утицаје. Тако је и ова моја књига прозе посвећена Банату и периоду од 1918. до 1923, када је по завршетку Великог рата,

ЧАСОПИСИ

Нова мисао

У новом броју "Нове мисли" испраћен је други по реду Fellowship, међународни сусрет издавача из света у Новом Саду и Београду, који организује Културни центар Војводине "Милош Црњански". Циљ ових сусрета је да се подстакне сензибилизација на књижевност језика који не припадају групи тзв. „великих“.

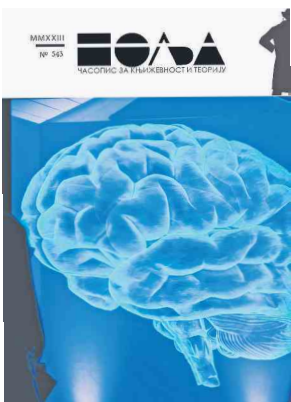
Сличном питању сензибилизације на различитости посвећен је и текст Мине Петрић "Зашто мислити и писати о вишејезичном позоришту?", а у истом мултилингвалном стилу наставља се и на странама резервираним за поезију, где се налазе стихови Шандора Марраја, великог мађарског писца. У одељку прозе је одломак из романа „Дада-чудса“ Балинта Сомбатиа, док централни део овог броја часописа чини темат под насловом "Трад са стазама што се рачвају у времену" који је приредила Настасја Писарев

саним за поезију, где се налазе стихови Шандора Марраја, великог мађарског писца. У одељку прозе је одломак из романа „Дада-чудса“ Балинта Сомбатиа, док централни део овог броја часописа чини темат под насловом "Трад са стазама што се рачвају у времену" који је приредила Настасја Писарев

Поља

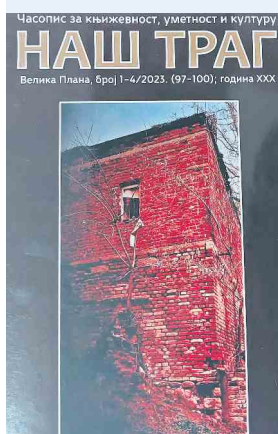
У издавачкој радионици Културног центра Новог Сада припремљен је нови број „Поља“, који у рубрици „Златна греда“ доноси промишљања Милете Аћимовића Ивкова о (нео)веризму српског песništва, и Душана Пајина о књижевности жена у антици и средњем веку. У „Гласовима“ се пак могу

„чути“ прозни и поетски записи Јовице Аћина, Весне Голдсворти, Бојана Васића, Саше Обрадовића, Дивне Вуксановић, док у „Реду вожње“ читаоци могу да се упознају са животног причом професорке емерите Марије Клеут. Поглавље „Дозиви“ доноси преводе текстова Ен Карсон, Марија Варгаса Љосе, Марсела Еме, Ана Марије Шуа, Маруана Махула и Развана Никула. Богато поље критике отвара текст Јасмине Врбавац о књизи Жарка Радаковића „MUBI 68“, а ту су, рецимо, и слово Драгана Бабића о роману „И тако опет, из почетка“ Филипа Грујића, или Жаклине Дувњак Радић о „Авантуристичком путовању...“ Карла Маркуса Гауса.

Наш траг

Ишало је ново издање часописа за књижевност, уметност и културу „Наш траг“, за које би се могло рећи да је јубиларно, будући да покрива бројеве од 97 до 100. Отварају га два историјска темата: „Медицина у

Византији“ Радивоја Радића и „Један осврт на живот Свете Кларе из Асизија“ Мирослава М. Поповића, да би читаоце већ у следећем кораку дочекала поезија једног од највећих европских мислилаца – Фридриха Ничеа. Рубрика „Пет плус“ доноси, између осталог, поезију Душка Томашевића, „Песме о Кафки“, које је приредио Душан Стојковић, есеј Гојка Божовића „Седам смртних грехова поезије“, те приказ графичке новеле „Бомба“ Дениса Родијеа у рубрици „Поезија“ песме Ненада Шапоње, Марије Васић Каначки и Драгана Марковића.

те приказ графичке новеле „Бомба“ Дениса Родијеа у рубрици „Поезија“ песме Ненада Шапоње, Марије Васић Каначки и Драгана Марковића.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Магија разговора

Чедомир Мирковић

(Београд, јул, 2003)

1278 (Лингвистичко сујеверје)
У недоумици сам како да се, пред пријатељима и пред познаницима, односим према подметањима, нападима и тужакањима из Просвете, посебно према оним тужакањима која су, ево, стигла и до суда. Да ли да покажем да сам зграћен, чак и да сам се уплашио политичких хајки, или пак да невоље и неспокроства ниподаштавам. Јер, изговорено почиње да делује, кад-тад.

1283 (Краткотрајни)
Политичка пошаст, ма колико нам загађивала живот, можда и не заслужује да у нашим текстовима буде идентификована и именована: већина њених протагониста нестаје, сама ће се својим злом расточити, још пре него што наши записи буду одштампани и добију читаоце.

1284 (Свесно и несвесно)
Универзалност потребе за алкохолисањем (узгред: антрополози тврде да се у свим епохама и у свим

на р о д и м а , укључујући и сасвиин изоловане и малобројне скупине, знало за производњу средстава за опијање) једна је од најзатегонетнијих (а можда и најбитнијих) чињеница човековог постојања. (Можда човек не би ни претрајао да у своју природу, и у свој начин живота, није уградио овај амортизер?)

1287 (И себи)
Чак и из пуког користолубља, требало би да другима, посебно онима који су нам блиски и који заслужују нашу подршку, да поногнемо да се осећају достојанствено: и себи смо приуштили, бар исто толико ако не више, достојанства и самопоштовања.

1288 (Лек)
Злим људима који су се дочепали моћи треба омогућавати да се јавно, у медијима, што више појављују: то је најбољи начин да се убрза њихово

разобличавање. (Тако је бар у, колико-толико, мирнодопскиин околностима!)

1289 (И једноставније и корисније)
Поједини писци би, с обзиром на оно што су објавили, имали боље место него што имају, само да су ћутали и гледали своја посла уместо што су се бавили, и што се баве, разним ујдурнама којима би хтели да поправе слику о себи.

1292 (Као у болници)
Кад год могу, склањам се из просторија које су осветљене шкиљавом светлошћу: изазивају у мени осећање потиштености, безмало болести!

1293 (Чињеница, ипак)
Изгледа да с другим људима телепатијом комуницирамо много, много више него што верујемо и много више него што, на први поглед, запажамо. (Ово признање не пада лако онима који су, попут мене, поклонили апсолутно поверење рационализованим узрочно-последичностима!)

(Из рукописа дневничких записа Чедомира Мирковића, „Шта нам књиге кажу“ који ускоро треба да се појаве у „Агори“)

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Белешке о пулсу историје

„Откуцаји прошлости: цртице из прохујалих времена“, Радивој Радић (Академска књига, 2023)

Пише: Сања Перич

Уколико би читалац неупућен у то ко је Радивој Радић, српски историчар и професор византологije, узео у руке *Откуцаје прошлости*, могао би помислити да је реч о запису мемоарског типа. Поетичан наслов упућује на присан однос према ономе што је „прохујало“, али у књизи нећемо наћи ни личне успомене, ни претеране иступе аутора. Овај „прилог популаризацији историје“, како је наведено у концизно написаном предговору, лишен је гломазних напомена, оптерећујућег научног апарата, и навођења бројних референци. Популаризација било које науке двосекли је мач који може, упркос добрим намерама, нанети тој науци више штете него користи. Радивој Радић у својој новој књизи одмерено је приступио својој читалачкој публици, и пронашао тешко достигну равнотежу тако да је није ни потценио, ни преценио. Иако је јасно да је *долче конгитиле* један од главних принципа којим се аутор водио у писању, он читаоцима не повлађује у жељи да их забави и подучи. „Треба то себи да оследиш“, умео је Васко Попа да саветује своје пријатеље који би се нашли пред неким озбиљним књижевним изазовом. Радић као да има ово на уму када пише о смутним временима и горким детаљима ратова и страдања, не занемарујући потенцијал парадокса из прошлости да буду – парадоксални и смешни.

Књига има добру структуру и прегледност: сачињена је од двадесет поглавља која у просеку имају по пет цртица: довољно да се илуструје тема о којој се говори, без презасићена примерима. Казивање није хроно-

лошко, што значи да се личности и догађаји повезују према понављајућим тенденцијама и сличностима, које се пресликавају на различите историјске периоде.

Пијачна чарка која је прерасла у међународни сукоб спаја, тако, Цариград 1403. са Београдом 1862. године. Хиљадугодишње Византијско царство јесте, природно, повлашћено у делу нашег византолога, али он са подједнаком пажњом пише о временима пре Христа и о двадесетом веку.

Поглавље „Прича о виљушци“ описује како је у средњем веку овај део есцаја на подручје латинског света западне Европе донела једна византијска невеста, Марија Аргиропулина. Познати или заборављени феномени културне историје, устаљене изреке, и личности о којима се зна „понешто“, али недовољно за смештање у прави контекст, постају тако повод за разбијање митова и уклањање заблуда. Радић пише о двојници родољуба, из првог и петнаестог века, који су проглашени за издајце, нагонећи читаоца да сам преиспита пристрасно посезање за оваквим тешким дисквалификацијама у садашњости. Кратки екскурси аутора, дати обично у уводу поглавља или на крају цртице, подвлаче управо потребу

да се при оцењивању историјских личности, епоха и догађаја остане што мање острашћен и оптерећен предрасудама. Приповедач је и сам трезвен и умерен у својим оценама, а стилски умешан, тако да задржава дистанцу у односу на предмет свог казивања, а да притом не делује хладно или претенциозно. То је омогућило да хуманистички и антрополошки аспекти ове књиге не буду потиснути могућном жељом писца да фасцинира читаоца обиљем интересантних података из прошлости. У средишту се налази човек, а не гола историјска чињеница, што чини да животност и узбудљивост цртица буду важни, али не и главни квалитети ове књиге.

Једно од најбољих поглавља посвећено је феномену помрачења сунца, односно „тамној“ 535/536. године, и пратећим појавама суше, глади, и умирања.

РАДИВОЈ РАДИЋ
ОТКУЦАЈИ ПРОШЛОСТИ
(Цртице из прохујалих времена)

АКАДЕМСКА КЊИГА

Пророчке речи умирућих, необичне смрти владара, али и бизарни случајеви скривања у гробници у смртној опасности, такође се тематизују у књизи. Растерећење од помисли на страдања налази се у хуморно интонираним пасажима о владарима под утицајем жена, духовитим Римљанима и луцидним досеткама изрицаним током гласовитих битка. Потврђена стручношћу имена које стоји иза ње, ова збирка занимљивих историјских података може послужити и као драгоцен приручник у настави, одупирући се дефетизму у образовању будућих генерација. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

Теорија о савршеном фалсификату

Пише: Ђорђе Писарев

Књижевност је моја права отаџбина, причао ми је не тако давно генерацијски колега, другар и баш успешан писац Владимир Пишталло. Не тако давно значи - док је још увек свој хлеб зарађивао као професор, али и као писац, делећи свој дан и своју ноћ на две половине, и на две домовине, а књиге су му биле, што би рекао уважени мајстор Павић, како заувек, тако и за дан више:

“Пола сам је наследио а пола сам је сам створио, онако као што ласте и пауци праве своју кућу. Пошто четири месеца живим у Србији, а осам у Америци, некад изјавим да ја ‘у просеку’ живим у авиону. Али на небу не можете живети. Зато сам на средини Атлантског океана покушао да потражим неко острво на коме могу да живим. Мапа нам показује само плаво пространство воде. Тамо острво не постоји. Могао бих ја да створим једно и да га додам ‘Енциклопедији имагинарних места’. То острво бих могао населити животињама из ‘Енциклопедије имагинарних бића’. Свестан сам да је неке појаве симпатичније замишљати него живети с њима. Питам се да ли би ми сметали кентаури и сирене и грифони? Имао бих тамо једну Сибилу. То знам. Свиђају ми се Сибиле. На гранам би седели тукани. Свиђају ми се тукани. На том острву на геометријској средини између Србије и Америке на коме ја у просеку живим, био бих и Робинзон и Петко, свој Просперо и свој Калибан...”

Постоје ли више лица истине, више личности, постоје ли креативна шизофренија природе, човека, па тиме и писца? Постоје ли, морам се питати, више од једног Владимира Пишталла?

Пекић је, и то је сјај дијаманта који спонтано додаје светлцу вредност и Пишталловом роману, за своју “Атлантиду” тврдио да је доследан антрополошки епос немогућ, као што није могућ човек као такав. Човек као такав увек је, учио нас је сјајни Пекић, барем у књижевности, овај или онај – лик. У његовом случају, писца фацинираног и америчком историјом, то је био извесни Џон Карвер, потомак енглеских пуританаца који су на једрењаку “Мејфлауер”, године 1620, као први досеље-

ници ступили на тле Америке. Када је реч о мајстору Павићу, који неизбежно сјајем брушеног дијаманта даје нову светлост Пишталовој драгоцепој огрлици, неизбежно је размотрити, бар на нивоу идеје, и теорију о савршеном фалсификату.

Ко је заправо написао “Пему о три света” питање је које би се могло поставити, баш што је постављено и деценијама раније, када се у “Књижевној речи” појавила прича “Изабраник” коју је потписао Павић. Да ли он то беше признао да је прича, коју је по свему судећи написао Пишталло, заправо његова? Могао би и Пишталло - који је до славне победе пристигао кљуцајући серијом, рафалом увезаних наративних фрагмената, баш као што завереници и хајдучи и вешти ускоци то чине, управо том серијом тихих, смртоносних напада освајајући неизглед неосвојиву тврђаву читалаца - сада да призна да је “Песму о три света” написао Павић, смештајући је у виртуелни простор споменуте “Енциклопедије имагинарних места”, баш зато да би Пишталло могао да је преузме. Тако би се могла обрнути прича па би претпоставка била да се у чудноватом, невероватном обрту списатељске стварности Пекић и Павић нађу уз чашу првог поподневног вискија, и седећи у дубоким фотелјама полумрачног, искључиво мушког Клуба Мајстора списатеља освајача Светова, причају о старим, пустоловним данима када је Пекић нахрупио силно као моћни талас, брзо и неумитно попут цунамија, а Павић победничком стратегијом лепих слика са тајновитим сенкама што као чаробни плашт обавије и скрије читаоца, узимају Пишталов нови роман, па га мало прелистају. Хеј, кажу, ово ни ја не би урадио другачије!

Постоје ли, на крају, читаоци са само једним лицем? Или је у сваком од нас, шизофреним какви већ јесмо у времену са (бар) троструким истинама, скривено по неколико личности... Уколико је тако, онда су сва три моја лица - читаоца, ипак, задовољена прозном творевином “Песма о три света” Владимира Пишталла; једно сам оставио да ужива у његовим животним, а друго у литерарним мистификацијама, трећег у поновном ишчитавању књига Павића и Пекића.

Јер, у сва три виђена света књижевност је Пишталова отаџбина. ■

FANFICTION ИЛИ „ДИАБОЛИК - СЕНКЕ ПРОШЛОСТИ” ТИХОМИРА ЈОВАНОВИЋА

Верно опонашање стриповске поетике

Пише: Илија Бакић

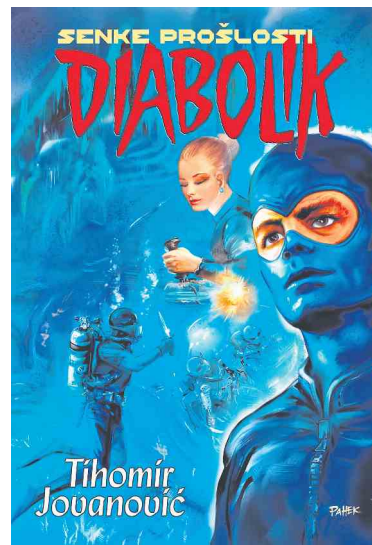
Судбине јунака уметничких дела различите су: неки бивају брзо заборављени, других се њихова публика дуго сећа; има и оних који настављају да интригирају своје обожаваоце. Амбициознији међу љубитељима неретко су склони да се „умешају” у посао аутора тако што ће и само дописати/доцртаати/доснимити нове згоде драгих им хероја. Последњих деценија, посебно од како смо добоко укорачили у доба масовних дигиталних комуникација, овакве работе су добиле на полету и бројности а скван је и званични термин за њих – „fanfiction” који се простира од литературе и стрипа до филмова. Претече fanfiction-а могу се наћи кроз читаву литерарну историју, од дописивања Шекспира, Сервантеса до допуне Брема Стокера и Џејн Остин. Масовнија појава датира с краја XIX и почетка XX века и везна је за мноштво прича о Шерлоку Холму које није написао Конан Дојл; што је јунак био популарнији то је чешће био дописиван од стране анонимних аутора, најчешће амбициозних аматера. Данас је такво писање дефинисано као fanfiction и мање-више се сматра регуларним уколико се, приликом

објављивања (најчешће у специјализованим магазинима или антологијама), наведу аутори оригинала. По страни од овог покрета стоје књиге које се темеље на ранијим делима написане од писца-професионалаца (нпр. Филип Хозе Фармер је аутор Тарзанове биографије, К. Ј. Цетер је написао својеврсни наставак Велсовог „Времплова“...) а које своје „оправдање” могу наћи у окриљума доктрине пост-модернизма.

Тихомир Јовановић (1955), већ се у својим причама бавио новим авантурама јунака Луна, краљ поноћи (док се у остатку досадашњег опуса дотицао многих популарних јунака) а у најновијој књизи се, како сам наслов каже, бави доживљајима Диаболлика, стрип негативца насталог 1962. у машини сестара Гусисани, коју су у цртеж преточили многи цртачи, од Берселија, Брозолија и Занибонија (нацртао је око 300 епизода) до нових снага. У црном трику из кога вире само његове очи, наоружан ножем и капсулама отрова, Диаболок краде драгуља и антиквитете, најчешће у изми-

шљеном Клирвилу. Помаже му фатална Ева Кант а главни непријатељ му је инспектор Гинко. Диаболок је мајстор прерушавања за шта користи савршене маске, зналац је уметности и наука, вози црног Јагуара Е из 1961; најпре је био немилосрдан према свима који му се нађу на пута али је „ревидирао став” и најчешће мете су му корумпирани политичари и бахати богаташи.

Јавановићеву књигу чини пет прича, у којима је преузео постојећу матрицу Диаболлика и успешно је искушавао градећи узбудљиве криминалне интриге, али ју је и надоградио новим елементима (ванземаљци, роботи) да би је у „Тиграстој зољи” развио у интертекстуалну авантуру која би се лако уклопила у фамозну „World Newton family”, концепт изукрштане фикције (crossover fiction) у коме је створена па-

ралелна историја на основу живота свих литерарних/стрипских/филмских јунака широм света.

На занатско-литерарној страни Јовановић је верно опонашао стриповску поетику која се темељи на једноставности приповедња, без икаквих украшавања или захтевнијих стилских фигура, што је допринело уверљивости штива тако да читалац, барем онај са дужим стажом, има утисак да чита неку од старих свежака едиције „Супер стрип библиотеке” која је, од броја 43 („Засједа под водом”) из 1967. објавила 25 Диабололикових епизода. Много касније, Диаболок је спорадично објављиван, без већег одјека међу млађим генерацијама што, наравно, није зависило од његове атрактивности већ од духа новог времена. Јовановићева књига нам, пак, живо и уверљиво враћа на сцену једног од иконичних стрип (анти)хероја друге половине XX века. ■

НАГРАДА „КОЧИЋЕВО ПЕРО”

Правила су лака за поднети: тичу се сигурности у овом свету

Ненад Шапоња

Заборава све што ниси рекао, запамти оно што ниси чуо.

Протрчи кроз зид, преко леда и по води.

Невидљив бити научи, када највидљивији јеси.

Узнеси се кад ниси, у паду препознај припадање.

Душу осигуравај далеко ван себе, у простору неприпадања.

Размонтирај близину када изгледа да јесте.

Рашиј то одело које ти најбоље стоји.

(Из награђене књиге „Психологија гравитације”)

Признање Дијегу Роелу

● Аргентински песник Дијего Роел добитник је Међународне награде за поезију Фондације Лева за збирку „Изгубљене свеске Роберта Валзера” (Los cuadernos perdidos de Robert Walser). Награда у износу од 30.000 евра додељује се од 1997. за најбољу песничку књигу на шпанском језику. Жири је истакао „сведеност стиха и кохерентност рукописа, као и јасноћи поетског исказа”...

Шумановић и Црњански

Владимир Пиштало

Слике ће престати.

Тако је Сол Белоу дефинисао смрт.

У међувремену слике постоје и можемо да уживамо у њима.

Хајдегер је рекао да није питање има ли живота после смрти већ има ли живота пре смрти. Наш једноставни одговор је да има живота. Један од његових израза су слике. Наша Дренка Вилен из Harcourt Вгасе-а, уредница која је Американцима открила Маркеса, говорила ми је како, од кад је старија, у галеријама прводи само по сат времена.

- Није чудо - прокоментарисао је покојни Никола Мирков. - Јер слике зраче.

Прошао сам километре галерија у многим градовима на пар континената.

Колико сам слика препознао знањем а колико сам их изабрао срцем? Не знам.

***

Портрет који је насликао Сава Шумановић лебди иза мог потиљка. Гледам га кад долазим и кад одлазим на посао. Остали део времена, он делује својим присуством. Весна Буројевић, један од највећих стручњака за овог сликара, рекла ми је да портрет никад није био у Шиду. Настао је у Паризу 1921. То је нетипичан Шумановић.

Нема блеска бехара и снега и нема шорова ни ружичастих актова ни грожђа. Нема шидске светлости и предела као да их никад нисмо видели, као да их они који живе у Шиду досад нису видели. Или као да су их видели у сну. Ова слика личи на експерименте из двадесетих на којима је исписан број као у некој фабрици и кланици. На слици је леп младић сличан оном на чувеној фотографији са два слапа косе. Име младића је Милош Црњански.

Црњански је записао:

Лежаћу по цео дан у трави и гледаћу у небо. Сваки дан ће имати нову боју. И те боје умириће моје очи а ја сам сав миран кад ми се смире очи.

Један ревер му је црн други плав, кравата је црна а кошуља плава. Угао уста као да затеже удицу. И беоначе и шаренице у очима су сиве. Слика је подељена између светлости, која је плаве боје, и сенке. Око на тамној страни у сенци је светло. У њему је мала црна зеница. Око на светлој страни слива се са слепоочницом. Пола тог човека види најпрецизније, пола не види ништа. Из човека још зјапи рат.

То је онај рат у коме је учествовао Витгенштајн и Аполинер и Краков, у ком је

умро Тракл и Франц Марк. Плави Коњи. Тигар и лисице и Судбина Животиња. Рат у коме је човечанство показало себи фовистичко лице. Дотад је доктор Цекил седео у Лондону а мистер Хајда је послао у колоније. Онда се мистер Хајд вратио и пожурно на Сому. То је чађави и гвоздени човек који се вратио из Галиције. И протиче Висла натрашке ван смисла. Слика је и персонална и имперсонална. На њој истовремено има и нема никога

Три године после рата, на лицу Црњанског, Шумановић је насликао тренутак у коме је свет пропао.

Дајте мени само шаку зрака и мало беле јутарње росе, остало вам на част.

Њему је све отето.

А остављене су му коцкице за слагање. Он сриче

Да да! ДАДА!

Човек пева после рата. Али шта?

Је ли то онај коме је опростио Содемајер? Наш песник је сањао о свеповезаности. Он је имао и преобиле нада и беса и био одређен трешњевим цветовима са друге стране планете. Али не на овој слици.

Црњански је забележио:

Човек који мање живи а више мисли постаје све хладнији и као неки кристал тврђи. Постаје иреалан. Пропушта светлост и она се у њему ломи као у некој призми.

Упитаћете где је онај вишак сентимента који се из песника изливао сваком приликом. Да ниси сад негде насмејана \ богата и расејана \ где смео ври? Је ли то младић који је превео Шангића у суматраизам а Богдану Поповићу објашњавао модерну. Је ли то онај који је волео Бранка зато што се посветио еротичи, шали и утекао од наших мрачних тема. Страшна сентименталност је у Паризу сломила Шумановића. Да ли је од те сете утекао Црњански? Овај сликар је очигледно био несрећан. Овај песник наизглед није. Али Црњански је записао: Био сам непоколебљив у својим тугама, замишљености и мутном осећању самоће.

- Мом пријатељу - написао је Шумановић.

Шта се дешава?

То може упитати слеп онога који види. А кога да пита онај који види? ■

ИЗЛОЖБА. ТЕМИШВАР / НОВИ САД

Паралеле

Пише: Милица Милошевић

Појам *паралела*, која означава поређење, истовременост и упоредност, део је наслова изложбе, резултата сарадње између Галерије Матице српске у Новом Саду и Националног уметничког музеја у Темишвару, која је у овом потоњем отворена 17. новембра и трајаће до фебруара 2024. Два наизглед другачија града и музеја, у данас различитим државама, спојени су мостом уметности и културе када су 2016. заједно проглашени Европским престоницама културе. Тако *Паралеле. Темишвар / Нови Сад* можемо сагледати и као јединствену изложбу имагинарног музеја европске престонице.

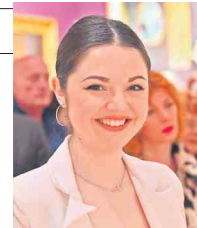
Сава Текелија, рад Тана Мора

На изложби се, рецимо, срећемо са портретом Мојсеја Путника, омиљеног владике у народу. Године 1757. био је изабран за владу у Бачкој епархији, да би потом свечаним испраћајем био постављен за владу у Темишвару 1774. године, а 1782. постаје митрополит Карловачке митрополије, у оквиру које су деловале епархије у којима је столовао. О његовом значају говори нам теза да је једна од првих аквизиција Музеума, будуће Галерије Матице српске, портрет Мојсеја Путника, рад Стефана Гавриловића. Како се тај портрет нашао у уметничкој заоставштини Саве

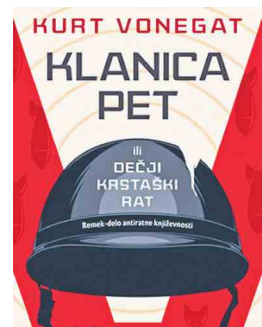
Текелије? Па - митрополит је био у родбинским односима са Текелијама.

Сава Текелија, рођен у Араду, један је од најзначајнијих Срба у XIX веку. Био је гласовити борац за српска права на тлу Хабзбуршке монархије, оснивач Текелијанума у Пешти, доживотни председник Матице српске. Текелијин значај огледа се у уметничкој заоставштини која је језгро и темељ оснивања потоње Матичине Галерије 1847. године. Румунски пандан Сави Текелији је Жигмонд Ормош, главни повереник Тамисшке покрајине, писац и колекционар, који је попут великог добротвора Текелије завештао своју колекцију на чијим темељима данас дела Национални уметнички музеј у Темишвару, основан 1872. Зато није случајно што су портрети ова два добротвора у оквиру изложбе *паралелно* изложена. Мађарски уметници Ђерђ Ваштаг и Тан Мор 1885. и 1861. године на великим форматима овековечили су ликове Ормоша и Текелије. Уколико бисмо говорили о значају изложбе, додаћемо и чињеницу да се портрет Саве Текелије, који је наручен поводом обележавања стогодишњице његовог рођења, први пут излаже у Темишвару, дакле на свега 60 километара од његовог родног Арада. Символично, лик Саве Текелије посећује родни крај и Срби у румунском делу Баната се поново сусрећу са *својим* племенитим Савом.

На изложби су представљени радови Константина Данила, родом из румунског Лугожа, чији изузетни портрети грађанске класе употпуњују обе музејске колекције. Уколико зађемо у XVIII век, наћи ћемо на име најистакнутијег сликара Карловачке митрополије Стефана Тенецког, чије су слике део сталних поставки Галерије Матице српске и Националног уметничког музеја, али и изложбе *Паралеле*. Међу укупно 60 дела, на изложби су представљени и радови Теодора Илића Чешљара, Павела Петровића, Јована Поповића, Корнелиу Љубе, Уроша Предића... Иако данас у различитим државама, Нови Сад и Темишвар са својим музејима указали су да је уметност која је настајала на овом подручју део заједничког европског културног наслеђа. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Кланица пет
Курт Вонегат
Лагуна, 2022.

Прошле године изашло је код нас ново издање „Кланице пет“, и даље у старом, одличном преводу синеасте и преводиоца Бранка Вучићевића, са поговором писца Горана Скробоње. Овај постмодернистички научно/фантастични роман прати живот америчког војника Билија Пилгрима, који је преживео Други светски рат, и трауматично бомбардовање Дрездена да би се вратио кући у Илијум (држава Њујорк).

Међутим, од сурове фактографије сирове стварности, читаоца „штити“ прво чудна временско-просторна позиција главног јунака који се налази свуда и у сваком тренутку у целом току нарације, а друго апсурдистичка Вонегатова поставка о ванземаљској раси Трафалмадоријанаца који су главног лика у једном тренутку отели и од-

Реч критике

вели на своју планету (сем ако се то, можда, све ипак дешава у његовој глави).

Непревазиђено мајсторство писца (који је, уосталом, с разлогом класик) је у томе што он са оваквом апсурдистичком поставком која пре личи на класичну ироничну постмодернистичку игру него на (анти)ратни роман, успева не само да влада перспективама тако да их никада није тешко пратити, већ да под слојевима луцидности и духовитости прикаже сву сирову тугу, очај и рањивост која остаје иза цивилизацијске трауме рата (или колективног покушаја човечанства да изврши самоубиство, како би Вонегат рекао), и да прикаже све страхоте разарања и нискости људског рода, и урнебесног бесмисла наше (прилично климаве) цивилизације.

Настасја Писарева

Цитат

Њихов командир је био средовечни каплар – црвених очију, мршав, жиљав као сува говедина, сит рата. Четири пута је рањаван – па крпљен и упућиван натраг у рат. Он је био одличан војник – који се спремао да батали ствар, да нађе неког коме би се предао. Његове криве ноге бежу угруане у златне коњицке чизме које је скинуо са мртвог мађарског пуковника на руском фронту. Тако му је то.

Те чизме су биле скоро све што је поседовао на овом свету. Оне су му биле дом. Једна анегдота: једанпут је неки регрут посматрао каплара како струже и маже те златне чизме, а овај је подигао једну чизму према регруту и рекао: „Ако се довољно дубоко загледаш, видећеш Адама и Еву.“